

*Олександра Марущак,
здобувач, асистент кафедри
лінгвометодики та культури фахової мови
Житомирського державного університету
імені Івана Франка*

ВИКОРИСТАННЯ ДИТЯЧИХ ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАНЬ МОВНИХ МЕНШИН УКРАЇНИ У НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

У статті розглядається сучасний стан дитячих періодичних видань окремих мовних меншин України (болгарської, молдовської, єврейської, польської, арабської) та можливість використання часописів у навчально-виховному процесі шкіл із національною мовою навчання. Проаналізовано змістове наповнення журналів та газет із точки зору його застосування в межах початкової ланки освіти. Окреслені матеріали доцільно використовувати з метою пізнання національних духовних надбань, формування комунікативної компетентності школярів шляхом засвоєння знань з мови навчання, опанування всіх видів мовленнєвої діяльності, здобуття загальних уявлень про літературу як вид мистецтва та набуття певного соціального досвіду.

Ключові слова: *періодичні видання для дітей, мовна меншина, школи з національною мовою навчання, дидактичний матеріал друкованих видань.*

В статье рассматривается современное состояние детской периодики отдельных языковых меньшинств Украины (болгарского, молдавского, еврейского, польского, арабского) и возможность ее использования в учебно-воспитательном процессе школ с национальным языком обучения. Проанализировано содержание журналов и газет с точки зрения его применения в рамках начального звена образования. Обозначенные материалы целесообразно использовать с целью познания национальных духовных достижений, формирования коммуникативной компетентности школьников путем усвоения знаний по языку обучения, освоения всех видов речевой деятельности, получения общих представлений о литературе как о виде искусства и приобретения определенного социального опыта.

Ключевые слова: *периодические издания для детей, языковое меньшинство, школы с национальным языком обучения, дидактический материал печатных изданий.*

The article focuses on the contemporary issues of children's periodicals of some language minorities of Ukraine (Bulgarian, Moldavian, Jewish, Polish, Arabic) and the potential of using them in the educational process in schools with the national language instruction. The content of magazines and

newspapers is analyzed from the perspective of its usability in primary education. Some materials should be used for the aim of national spiritual heritage knowledge, of pupil's communicative competence formation through mastering the language knowledge, capturing all kinds of speech activity, obtaining general ideas about literature as an art and acquisition of certain social experience.

Key words: *periodicals for children, language minority, schools with the national language instruction, educational materials of periodical publications.*

Поява та друк якісних періодичних видань для дітей є важливою складовою культурного розвитку будь-якого народу, адже часописи виконують освітню, виховну і розважальну функції. Друковані журнали та газети для юного покоління допомагають формувати духовні, моральні, інтелектуальні та поведінкові основи читачів. Виняткового значення дитячі видання набувають для представників національних і мовних меншин, що намагаються зберегти власну національну ідентичність, мову, культуру, традиції та звичаї. Використання етнізованих часописів не лише у позанавчальний час, а й на уроках у початковій школі дає змогу поставити процес формування свідомого та водночас толерантного громадянина, носія культурних надбань нації на більш високий рівень.

З огляду на обмежений обсяг цієї публікації, докладно зупинимося на періодичних виданнях мовних меншин, які проживають на території центральної, південної та східної України: болгарських, молдовських, єврейських, польських, арабських. Періодика для дітей ромської, угорської та румунської меншин буде запропонована нами в інших публікаціях.

Становленню та розвитку ЗМІ різних мовних меншин приділяється значна увага. Питанням становлення дитячої літератури загалом у різні часи займалися Б. Гошовський, Р. Зозуляк, Л. Кіліченко, П. Лещенко, Е. Огар, І. Проценко та ін. Різні аспекти функціонування дитячої періодичної преси розглядали Г. Корнеєва, Н. Кіт, У. Лешко, В. Лучук, В. Передирій та ін. Питання формування та розвитку окремих видань мовних меншин розглянуті у дослідженнях В. Ганкевича, Н. Яблоновської. Однак окреслена тема в аспекті навчально-виховного процесу початкової школи розкрита не досить повно, що і визначає новизну й актуальність нашої розвідки.

Мета статті: дослідити можливості використання дитячих періодичних видань мовами національних меншин (болгарської, молдовської, єврейської, польської, арабської) у процесі навчально-виховної діяльності початкової школи.

Наша держава – багатонаціональна країна, на території якої проживає велика кількість національних меншин. У словнику Флорія Бацевича визначено такі поняття, як «національна мова», «мажоритарна мова» та «міноритарна мова».

- *національна мова* – 1) мова нації як соціально-історичної спільноти людей; 2) спільна мова нації, котра разом з іншими ознаками (спільність території, культури, економічного життя та ін.) характеризує конкретну націю;
- *мажоритарна мова* – загальнодержавна мова, як правило, мова титульного чи найчисельнішого етносу;
- *міноритарна мова* – мова малочисельного етносу в багатонаціональній державі [3].

До регіональних мов або мов національних меншин України віднесені наступні: білоруська, болгарська, гагаузька, грецька, єврейська, кримськотатарська, молдавська, німецька, польська, російська, румунська, словацька та угорська [10].

Зосередимо увагу на понятті «мови меншини». За результатами опитування, оголошеними центром соціальних досліджень Разумкова, у повсякденному спілкуванні громадяни України послуговуються переважно двома мовами – українською та російською. У відсотковому відношенні цей показник складав у 2011 році 53 % та 45 % відповідно [11]. Таким чином, громадян, що спілкуються на території України російською мовою, назвати мовною меншиною не вважаємо за доцільне.

Зважаючи на вищесказане, об'єктом нашої уваги стали такі мовні меншини України: білоруська, болгарська, гагаузька, ідиш (іврит), молдавська, німецька, новогрецька, польська, ромська, румунська, словацька, угорська. За предмет пошукової діяльності нами взято дитячі періодичні видання названих вище меншин, які доцільно використовувати у навчально-виховному процесі початкової школи.

Цілком зрозуміло, що кожна нація є джерелом розвитку автентичної свідомості, культури та мови. Цей розвиток відбувається шляхом прищеплювання національної ментальності від раннього віку. Засобами національного виховання є всі надбання матеріальної та духовної культури: мова, традиції, предмети мистецтва, радіо, телебачення, Інтернет, та, звичайно, література. Для дітей дошкільного та молодшого шкільного віку доступні не всі названі засоби, однак література, зокрема періодика для дітей, видається одним із найбільш сприятливих.

З метою задоволення мовних прав усіх громадян в Україні існує розгалужена система шкіл, навчання в яких ведеться мовами національних меншин. Так, викладання в державних школах здійснюється не лише українською, а й російською, польською, румунською, угорською, молдовською, словацькою, болгарською, німецькою, гагаузькою, новогрецькою, ромською та мовою іврит. За даними Міністерства освіти і науки України, у 2010–2011 навчальних роках в Україні діяли такі загальноосвітні навчальні заклади [9]:

Мови навчання або вивчення	Кількість закладів з навчанням цією мовою	Кількість учнів, що навчаються цією мовою	Кількість учнів, що вивчають цю мову як предмет	Кількість учнів, що вивчають цю мову факультативно або в гуртках
румунська	82	18866	578	289
угорська	66	15126	1091	390
молдовська	6	3877	2038	275
польська	5	1357	8338	3516
словацька*	–	113	214	246
болгарська*	–	65	10148	764
німецька	–	–	614729	–
новогрецька	–	–	3379	610
іврит	–	–	1915	13
гагаузька	–	–	1418	–

На сьогодні Міністерство пропонує перелік чинних навчальних програм для 1–4 класів загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням мовами національних меншин. Реалізація мовленнєвої змістової лінії у цих програмах передбачає ознайомлення школярів з дитячими періодичними виданнями. З огляду на прагнення формувати і розвивати у дітей національну самосвідомість і гідність, доцільно вивчати цю тему на матеріалі часописів мовою національних меншин. Розглянемо, які можливості для цього створені в Україні.

Болгарська періодика для дітей

Останній перепис населення України (2001 р.) визначив, що на території нашої держави проживає понад 200 тис. болгар, які населяють переважно територію Одеської та Запорізької областей. Понад 60 % українських болгар назвали своєю рідною мовою болгарську, ще 30 % – російську, 5 % – українську [4; 5].

Серед друкованих ЗМІ болгар – газета «Ізвор» (м. Сімферополь), газета «Родолюбіє» (м. Арциз, Одеська обл.), газета «Огляд плюс» (м. Одеса), журнал «Болгари в Україні, Росії та інших країнах СНД» (м. Одеса). Болгарська громада України є також засновником тижневика «Роден край». Видання існує в м. Одесі з 1989 року, а нині виходить накладом майже у 6 тис. примірників. Як вказує сама редактор газети, «Роден край» бере на себе роль вихователя і педагога болгарського національного духу в Україні [8].

Основною метою вісника є інформування читачів про останні новини у сферах національного, культурного відродження та соціального життя. Серед багатьох рубрик видання предметом нашого дослідження є

Рис. 1. Рубрика «Детски свят» газети «Роден край» болгарською мовою

дитяча сторінка. Щомісяця редактори пропонують окрему рубрику для дітей «Детски свят» (див. рис. 1). Переважна більшість матеріалів у ній друкується болгарською мовою. Змістове наповнення сторінки характеризується значною різноманітністю: тут є вірші, казки та байки болгарською мовою, переклади з української чи російської (текст оригіналу також друкується), літературні абетки, відомості про цікаві події дитячого життя краю (виставки, конкурси, змагання), розповіді дітей про свою родину та друзів, презентації книг для малят, загадки та багато інших цікавинок. Сторінка, як правило, містить багато ілюстрацій, фотокарток, малюнків, щоправда чорно-білих. Варто звернути увагу і на тематичну варіативність, матеріали відповідають принципу сезонності, що є найбільш природно для дитячого сприймання.

В інших болгаромовних виданнях матеріалів, призначених для дітей молодшого чи середнього шкільного віку, не виявлено.

Молдовські видання для дітей

Рис. 2. Сторінка інтернет-видання «Luceafarul»

Як свідчать дані перепису населення, на території України проживає близько 258 тис. молдован [5], що загалом становить 0,5 % від загального населення країни. 70 % молдовського населення визнають рідною мову своєї національності, ще 10 % – українську та 17,6 % – російську [4]. Зважаючи на значну кількість мешканців, можна було б орієнтуватися на розгалужену систему друкованих ЗМІ, однак на території нашої держави зареєстрованим виданням залишається лише газета «Luceafarul» (в перекладі українською – «Вечірня зоря»).

Газета створена у м. Одесі 2003 року. Її засновником стала Всеукраїнська національно-культурна молдовська асоціація. Нині тримовному виданню (молдовською, українською та російською мовами) забезпечено фінансову підтримку з обласного бюджету, а орієнтовний тираж часопису становить 1000 примірників.

Паралельно з друкованою версією існує інтернет-видання «Luceafarul» (www.luceafarul.in.ua) [1]. Назви рубрик та деяких заголовків пропонується у тримовному форматі за вибором читача – молдовському, українському чи російському, та сам матеріал друкується винятково молдовською мовою.

Рубрика «Vobocel» («Дітям») є традиційною для цього видання. У тижневику розміщують твори письменників та поетів, що пишуть молдовською (З. Смокіної-Ротару, В. Аргату, Е. Давида, Є. Плугару, Л. Баталі, В. Тамаса, В. Слави, О. Фарагу та ін.), народні казки («Красивий світ», «Хороша відплата сірого журавля», «Дідова дочка і бабина дочка»), авторські оповіді («Пригоди Тома Соєра» М. Твена, «Данило Препеляк»

Іона Креанги, «Пік і Нік», «Віслюкові вуха», «Діти горобця», «Брехун», «Це весна!», «Кольори», «Історія про динозавра», «Котячий король», «Бабуся-курка» та ін.), віршики-крихітки. Тематика – близька дітям, це оповіді про природу, характерні ознаки та настрої кожної пори року, тварин, рослин, іграшки («Вранці», «Потяг», «Квітка дружби», «Початок осені», «Осінь», «У саду життя», «Ластівка», «Світлячок», «Білка»). Багато поезій присвячено шкільній тематиці – «Пісня першої вчительки», «Перший клас», «Я – першокласник»). Є також відомості про свята («День бабусі»), поезії для найменших – для пальчикової гімнастики, приспівки, забавлянки; загадки, сценарії дитячих свят. Нерідко автори рубрики пропонують для читання твори календарно-обрядового циклу – новорічні віршики та пісні, колядки, великодні поезії. Серед пропонованого – цикл статей про юних геніїв: наймолодшого лауреата Нобелівської премії миру, лікаря, радіоведучого, системного інженера компанії Microsoft, лектора-історика, співачки, художниці та ін. У декількох випусках газети надруковано статті, об'єднані назвою «Чи знаєте ви...», про дивовижні факти із життя природи та людей. На окрему увагу заслуговують статті-рекомендації для батьків: про догляд за немовлятами взимку, цінність колискової пісні, вірші для ігор з дітьми дошкільного віку.

Єврейські періодичні видання для дітей

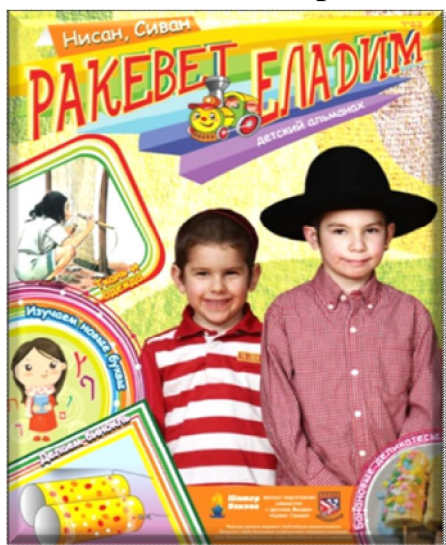

Рис. 3. Видання для дітей
«Ракевет Еладим»

Серед значної кількості єврейських видань України єдиним часописом для дітей є журнал «Ракевет Еладим» («Дитячий поїзд»). Журнал розпочав свою історію з 2011 року. Керівником проекту є Рон Вайсман, головним редактором – Браун Шмуель. Журнал виходить у Дніпропетровську у видавництві «Шатер Яакова» за підтримки всесвітнього дитячого освітнього фонду «Цивос Ашем» (див. рис. 3). Видання поступово набуває популярності – його номери поширюються у російськомовних єврейських громадах близького та далекого зарубіжжя.

За словами Рона Вайсмана, мета проекту – дати дітям у будь-якій доступній та цікавій формі основи єврейської освіти.

Друковані видання, на його думку, повинні дати альтернативу дії навколишнього світу, що агресивно впливає на дитячу свідомість [7].

Журнал виходить переважно російською мовою, однак деякі його розділи спрямовані на засвоєння дітьми мови їх нації – івриту. «Ракевет Еладим» на своїх сторінках пропонує слова Любавицького Ребе М. М. Шнеєрсона, уроки івриту, оповідання з єврейської історії, завдання на логіку, кросворди, головоломки, рецепти та розмальовки. Серед постійних рубрик видання – «Зроби сам», «Світ логіки», «Будь уважним», «Урок івриту», «У ногу з часом», «Кухарча» та ін.

З метою зацікавлення дітей журналом автори створили двох його «мешканців» – брата і сестру, Давида і Хану (див рис. 4). Вони цікавляться усім на світі та разом із читачами подорожують сторінками видання: читають заповіді, оповідання про праведників, розв'язують математичні й логічні задачі, майструють саморобки, тренують руку до письма, готують та вивчають нові пісні до свят. Загалом у часописі в цікавій формі подаються знання про світ, природу, дитячі забави, а також про історію та традиції єврейського народу.

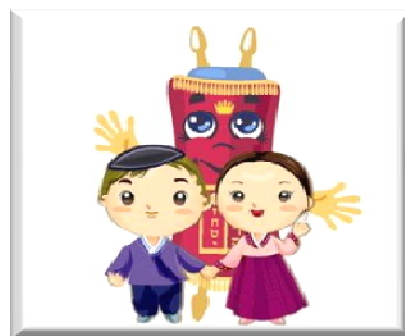

Рис. 4. Персонажі журналу «Ракевет Еладим»

Періодика для дітей польською мовою

У липні 2012 року Державною реєстраційною службою України було зафіксовано початок роботи нового періодичного видання для дітей та молоді «Polak mały» (див. рис. 5).

Часопис є проектом тижневика «Kurier Galicyjski». Польськомовний журнал виходить щомісяця у Львові та орієнтований на допомогу дітям у вивченні польської мови, культури та літератури. Як повідомляють у редакції видання, читачі дізнаються багато фактів і легенд з історії Польщі, можуть ознайомитись із захопливими історіями та оповіданнями, описами природи і елементами польської географії. Не оминають увагою автори і розваги для дітей – вірші, загадки, прислів'я, розмальовки. Для бажаючих опанувати мову в журналі публікуються найпростіші діалоги, що допоможуть у її вивченні [2].

Рис. 5. Перший номер журналу «Polak mały»

Окрім названого, у номерах видання містяться матеріали про національну символіку та свята, правила поведінки у школі, на дорозі та біля водойм, абетка для україномовних дітей, рубрика «Ortografia na wesoło», учнівські хитринки для швидкого запам'ятовування історичного та мовного матеріалу (найважливіші історичні дати, назви відмінків тощо), невеликі тематичні тестування, казки, байки та легенди різних країн світу, скоромовки. А також розповіді про тварин, рослин, птахів та їх життя у різні пори року.

Проаналізувавши номери журналу, ми дійшли висновку: журнал «Polak Mały» – це якісне видання, спрямоване на виховання у дитини польської національної свідомості, гідності та любові до етнічної Батьківщини, її мови і традицій, формування та розвитку культури мовлення читачів.

Засновником і видавцем іншого польськомовного видання – «Газети польської» – є Польське наукове товариство у м. Житомир. Видається

часопис із лютого 2002 року під керівництвом нинішнього головного редактора Ірини Першко. Газета є двомовним щотижневиком польської громади в Україні, матеріали якого мають суспільно-освітній характер. Мета видання – ознайомлення широкого кола читачів, як поляків так і представників інших національностей, з історією та сьогоденням польської громади регіону.

Часопис пропонує читачам матеріали постійних рубрик: «Життя поляків в Україні», «Новини з Польщі», «Інформація», «Політика», «Актуально», «Слово на наділю», «Освіта», «Історія», «Наша минувшина», «Дитячий куточок», «Польські організації», «Поезія», «Гумор». Зважаючи на спрямованість нашого дослідження, звернемося до рубрики «Дитячий куточок». Автори газети друкують такі розділи для дітей: уроки вивчення польської мови та історії (Урок 18. Polska. Wiadomości ogólne); повчальні оповідання («Zaufanie», «Wiar.№ silni», «Wrailiwa»); байки («Muszka Jakomczuszka»); вірші («Marzenia», «Zamywienie», «Luty», «O Anioiku ktyry przynosii dzieciom sny», «Papiei Jan Pawei II»); історії про життя святих («Hwiktej Agaty», «Dziewicy i Mkczenicy» (5 lutego); розповіді про національні польські свята («Hwikto Narodowe Trzeciego Maja»); лічилки («Wyliczanki», «Rymowanki»); гуморески («Agrobiznes w roku szczuga»); прислів'я та приказки; інструкції до виконання цікавих саморобок: закладок, валентинок та ін. [6].

Таким чином, діти польськомовної меншини України мають можливість познайомитися із духовними національними надбаннями, а у поєднанні з навчанням у закладах освіти здобути базові знання рідної мови та навички її правильного використання.

Дитяча періодика арабською мовою

Рис. 6. Мусульманський часопис для дітей «Веселий світлячок»

Цікавим виданням іншої національної та мовної меншини є журнал для дітей «Веселий світлячок». На відміну від вищезазначених видань, цей журнал є суто релігійного спрямування і має на меті поширення ісламу серед підростаючого покоління (див. рис. 6).

Видання було засноване у 2002 році за сприяння Духовного управління мусульман України. Нині журнал виходить російською та арабською мовами шість раз на рік під керівництвом головного редактора Рустама Гафурі.

Розглянемо традиційні рубрики часопису та їх змістове наповнення:

- «Урок ісламу» пропонує читачам ознайомитися з основами релігії:

моральними засадами, історією та особливостями проведення свят, постів, традиційними обрядами;

- «Благочестиві сподвижники» – розповіді про побратимів та помічників Пророка Мухаммада;
- «Історії зі Священного Корану» – в рубриці надруковані оповіді про пророків ісламу;
- Розділ «Історична і сучасна архітектура в ісламі» знайомить із архітектурними стилями і пам'ятками ісламу – найвеличнішими мечетями, їх частинами й особливостями будови та призначення;
- «Арабська мова» – дітям пропонуються основи арабської абетки, властивості вимови голосних і приголосних звуків, правила їх поєднання та нескладні буквосполучення і слова для читання й запам'ятовування;
- комікси та повчальні історії для дітей – найчастіше на моральну тематику;
- «У світі цікавого» – невеликі розповіді про цікаві факти у світі людей та курйозні випадки, що трапились у природі;
- «Скринька корисних ідей» пропонує майстер-класи з виготовлення цікавих поробок;
- «Твоє ім'я» – про значення та походження чоловічих та жіночих мусульманських імен;
- «Малюнки наших дітей» – галерея творінь юних читачів;
- «Клуб «Друзі» – друкуються фотокартки юних читачів;
- «Ігротека Світлячка» – завдання на розвиток логіки, уваги та спостережливості, кросворди, лабіринти, ребуси, загадки або розмальовки.

Пропоноване видання залучає юних читачів до світу мусульманських традицій, знайомить із особливостями культури та релігії, однак водночас дає якісні зразки писемних творів, розвиваючи тим самим мовленнєву культуру школярів.

Зважаючи на сказане вище, зазначимо, що названі періодичні видання можуть бути використані у навчальному процесі початкової ланки освіти, зокрема у школах з навчанням мовою національних меншин на уроках мови і літературного читання, адже дитячі часописи є цікавим і потужним джерелом відповідного дидактичного матеріалу.

Перспективи подальших розвідок вбачаємо в опрацюванні періодики для дітей мовних меншин, що проживають переважно на території західної України: ромської, угорської, румунської та русинської. Результати здійснених досліджень будуть запропоновані нами в наступних публікаціях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Luceafarul (видання молдовською мовою) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.luceafarul.in.ua.
2. Pierwszy nr miesiecznika «Polak Mały» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://wspolnotapolska.org.pl/wiadomosci/Pierwszy-nr-miesiecznika->

- Polak-Maly,2853.html.
3. Бацевич Ф. С. Словник термінів міжкультурної комунікації [Електронний ресурс] / Флорій Бацевич. – Режим доступу : <http://terminy-mizhkult-komunikacii.wikidot.com/m>.
 4. Всеукраїнський перепис населення 2001. Мовний склад населення України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://2001.ukrcensus.gov.ua/results/general/language/>.
 5. Всеукраїнський перепис населення 2001. Національний склад населення України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://2001.ukrcensus.gov.ua/results/general/nationality/>.
 6. Газета польська [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ptnz.org.ua/gazeta.php>.
 7. Детському журналу «Ракевет Еладим» исполнился год [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://djс.com.ua/news/view/new/?id=8428>.
 8. Костова Д. Вестник «Роден край» – огнище и трибуна на българского национално-културно възраждане в Украйна [Електронний ресурс] / Дора Костова. – Режим доступу : <http://www.rkray.odessa.ua/index.php?name=red>.
 9. Міністерство освіти і науки України. Загальні відомості. Задоволення освітніх потреб представників національних меншин України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mon.gov.ua/ua/activity/education/56/694/zagalni-vidomosti/>.
 10. Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин. Закон від 15.05.2003 № 802-IV / Верховна Рада України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/802-15>.
 11. Рух добровольців «Простір свободи». Становище української мови в Україні в 2011 році (аналітичний огляд) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://slovoua.com/stan-ukrajinskoji-movy-v-2011-roci-analitychnyj-ogliad>.